

УДК [347(477)](075)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ ЯК СПЕЦИФІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОСЛУГИ

Каракой Т.С.

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У даній статті проаналізовано правову природу поняття факторингу в Україні. Досліджено значення факторингу в нашій державі та інших країнах, наголошено на вигідності даного інституту для всіх сторін договору. Зроблено висновок щодо стрімкої популярності факторингових послуг за останні роки. Наведено можливі зловживання своїми обов'язками з боку боржника, які роблять даний вид послуг ризикованим для фактора. Надано пропозиції щодо покращення процедури факторингової діяльності шляхом надання факторам кредитів для забезпечення їх діяльності.

Ключові слова: договір факторингу, господарська діяльність, ринок факторингових послуг.

Постановка проблеми. Через несприятливі економічні умови для розвитку бізнесу в країні та коливання валютного курсу досить часто суб'єкти господарської діяльності залишаються один на один із проблемою дефіциту оборотних активів, викликаного несвоєчасністю здійснення платежів за зобов'язаннями. Одним із найбільш ефективних інструментів миттєвого отримання заборгованого платежу є факторинг.

Швидкість розвитку даного інституту та суми, які обертаються у світі в межах факторингових операцій є досить значними. Однак, слід зазначити те, що даний інститут з'явився в умовах, які суттєво відрізняються від українських, тому виникає необхідність детального дослідження не лише його суті, а й правового поля, де він реалізовується. Впродовж останніх років в Україні можна простежити значне зростання як обсягів факторингових операцій та кількості факторингових компаній, так і популярності даного виду послуг серед підприємців. Поряд з цим, проблема дослідження використання факторингових операцій у нашій країні належить до найменш розроблених. Тому метою роботи є дослідження поняття факторингу та його специфіки як фінансової послуги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку із зростанням популярності факторингу, підвищилася й увага науковців до вказаної фінансової послуги. Зокрема, О. Конарівська та Т. Новікова [1, с. 184] розглядають підходи до формування поняття «факторинг», узагальнюють його через призму законодавчих актів та наукову літературу. Л. Момот [2, с. 148] порівнює особливості банківського факторингу та кредиту. М. Казакова [3, с. 57] оцінює переваги та недоліки факторингу порівняно з іншими видами короткострокового кредитування. Комплексного ж дослідження факторингової діяльності й досі немає та більшість наукових робіт відбивають економічну природу факторингу, а не юридичну.

Мета статті. Необхідно зробити ґрунтовний аналіз поняття «факторинг»; визначити основні нормативно-правові акти, що регулюють факторингову діяльність в Україні; окреслити переваги використання факторингу для продавця, дебітора та фактора; порівняти факторинг з іншими кредитними продуктами та виявити його переваги; проаналізувати стан ринку факторингових послуг України та його перспективи розвитку.

Виклад основного матеріалу. В Україні послуга факторингу доволі молода. У 2001 році у момент становлення ринку факторингу в Україні були відсутні необхідні нормативна, теоретична і практична бази, не було підготовленого кадрового потенціалу. Проте згодом у 2004 році факторинговий бізнес розпочинає своє друге зародження в банківських установах і корпораціях [4, с. 226]. Станом на 28 лютого 2017 року у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 665 фінансових компаній, що мають право надавати послуги факторингу [5]. У поєднанні з іншими офіційними статистичними даними можна стверджувати, що послуга факторингу набуває популярності і в Україні.

Форми факторингу та факторингові компанії в різних країнах мають свої особливості, а в деяких випадках кардинально відрізняються. Важко порівняти факторинг у Швейцарії з факторингом в Німеччині та Франції. На практиці поняття факторингу охоплює доволі багато видів діяльності і далеко не завжди використовується відповідно до ситуації. Воно включає як респектабельні операції, так і ті, що виглядають доволі сумнівними та потрапляють в категорію «вбивання боргу» [6, с. 59].

Таким чином, проаналізувавши факторингову діяльність в різних країнах, слід зазначити, що поняття факторингу є досить широким. Оскільки, під договором факторингу можуть розумітися абсолютно різні з правової точки зору договори, то формулювання загального визначення факторингу є непростю справою.

Згідно з підручником І. Балабанова факторинг – це різновид торговельно-комісійної операції, пов'язаної з кредитуванням оборотних коштів. Факторинг – це інкасування дебіторської заборгованості покупця та специфічний різновид короткотермінового кредитування та посередницької діяльності [7, с. 150].

О. Остафіль вважає, що суть факторингу – це перевідступлення боргових прав підприємства іншому суб'єктові, який гарантує платіж, звільняє постачальника від необхідності брати додаткові кредити в банку [8, с. 90].

Таким чином, проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «факторинг», можемо зробити висновок, що немає чіткого формулювання даної фінансової діяльності. Оскільки

факторинг включає значну кількість супровідних фінансових послуг, які можуть змінюватися в залежності від вимог ринку та змін законодавства, тому розробка універсального визначення є неможливою.

Слід зазначити, що в Україні визначення договору факторингу міститься як в цивільному, так і в господарському кодексах. Згідно з ч. 1 ст. 1077 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦКУ) за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (будь-яким передбаченим договором способом), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [9]. Поняття факторингу надає також Господарський кодекс України, Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг [10].

Правова сутність факторингу полягає в одержанні клієнтом від фінансової установи – фактора – грошових коштів в обмін на відступлення останньому належного йому права грошової вимоги до третьої особи (боржника) за укладеним між клієнтом та боржником договором. Інакше кажучи, клієнт (кредитор), якому належить право грошової вимоги до свого контрагента, не чекаючи оплати за проданий товар (роботу, послугу), відступає свою вимогу банку або іншій фінансовій установі, одержуючи при цьому відразу грошові кошти [11, с. 588].

В нашій державі термін «факторинг» досить часто ототожнюють із кредитом, хоча факторинг та банківський кредит мають різну правову природу. Для кредитування є характерним строковість та видача на конкретний, обумовлений в угоді, термін. До того ж, отримати кредит можливо завдяки успіхам компанії в минулому, факторингове фінансування, навпаки, орієнтується на майбутні досягнення компанії та не вимагає, на відміну від кредиту, застави та страхування, тобто всі ризики несе банк. До того ж, процедура оформлення кредиту є досить довготривалою, оскільки на етапі підготовки договору банк ретельно аналізує відомості стосовно ділової репутації клієнта та його дебіторів. Крім того, фінансова процедура факторингу надає постачальникам значні можливості для розвитку, оскільки, на відміну від банківського кредитування, він не обмежений чітко встановленими сумами. Співробітництво з банком у межах факторингового обслуговування не зобов'язує компанію до відкриття поточного рахунку та переходу на повне банківське обслуговування в даному банку.

Базуючись на аналізі характерних ознак факторингу, можна зробити висновок, що даний інститут має принципову відмінність від інших фінансових послуг та значну кількість переваг порівняно з ними. Зокрема, переваги використання факторингу для покупця є:

- вигідніші умови оплати, які не потребують відволікання грошових коштів у разі передоплати;
- збільшення купівельної спроможності [12, с. 25].

Основні конкурентні переваги факторингу для постачальників такі:

- отримання додаткового фінансування;
- зростання товарообігу та додатковий прибуток внаслідок збільшення обсягів продажу;
- зміцнення ринкової позиції, захист від втрати клієнтів унаслідок неможливості підтримання достатнього рівня асортименту у разі недостатності оборотних коштів та надання конкурентних термінів відтермінування платежу;
- захист від втрат у випадку несплати або несвоєчасної оплати боргу дебіторами;
- економія на витратах, пов'язаних з банківським кредитуванням;
- відсутність застави;

Основними перевагами факторингу для банку (фактора) є:

- можливість для банку отримання додаткових джерел доходів;
- покращення ділових відносин з клієнтами за рахунок пропозиції додаткової конкурентоспроможної послуги;
- додаткова можливість розширення клієнтської бази за рахунок залучення на обслуговування платоспроможних покупців (дебіторів) постачальника.

Проте не варто вважати факторинг панацеєю від усіх проблем з дебіторською заборгованістю, зокрема, жоден не візьме на себе ризик з обслуговування простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості. Зважаючи на економічну ситуацію в країні та високі ризики дуже важко отримати факторингове обслуговування без регресу (банк приймає на себе усі ризики по отриманню коштів від боржника та несе відповідальність за фінансову неспроможність покупця здійснити платіж), зазвичай такий вид обслуговування доступний лише для V.I.P. клієнтів. Частіше надається факторинг з правом регресу, коли у випадку неплатежу з боку покупця банк, через деякий час, звертається до клієнта з вимогою викупити прострочені борги свого покупця [13, с. 104].

Враховавши ряд переваг, одним із недоліків факторингу залишається його вартість, яка дещо вища вартості короткострокового кредиту на 2-3%, це пов'язано із підвищеними ризиками для фактора та відсутністю застави. Проте розмір авансового платежу не відображається в балансі підприємства як заборгованість, тим самим, покращуючи показники ліквідності підприємства. Таким чином, підвищену вартість факторингу слід розглядати не тільки як плату за фінансування, а й як плату за комплекс додаткових послуг та переваг, що робить цей недолік досить умовним [14, с. 57].

Таким чином, завдяки користуванню факторингом багато підприємств змогли уникнути не лише кризові явища, але й змогли покращити свої економічні показники, збільшити як прибутки, так і ринкову вартість підприємства.

Якщо брати до уваги вітчизняний ринок факторингу в цілому, то протягом останніх років він досить стрімко набирає популярності, з'являються нові факторингові компанії, все більше і більше банків пропонують дану послугу.

В кінцевому підсумку, слід зазначити, що даний фінансовий інструмент має значно більше

плюсів, ніж мінусів, насамперед це стосується торгових підприємств, де питання необхідності оборотних коштів стоїть досить гостро. Значна кількість таких підприємств стикається з дилемою, коли хочеться залучити нових покупців, заохочуючи їх вигідними умовами товарного кредиту та підтримувати рівень оборотних коштів на належному рівні, у цій ситуації факторинг – найкраще рішення. Це також стосується і потужних виробників, де питання реалізації стоїть на першому плані.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вище зазначене зауважимо, що факторинг – це доволі зручний інструмент в розрахунково-платіжних відносинах покупців та постачальників, який максимально враховує інтереси сторін. Доволі актуальний та неабияк необхідний факторинг для тих підприємств, що стрімко зростають та мають нестачу оборотних коштів. Завдяки факторингу постачальники можуть планувати свої фінансові потоки, незважаючи на платіжну дисципліну покупців. Ринок факторингових послуг в Україні з кожним роком стає все більше популярним. Оскільки, банківське кредитування стає дорожчим та має ряд додаткових вимог для його отримання, значна кількість підприємців зосереджена на пошуку альтернативних ресурсів для розвитку своєї діяльності. Безумовна перевага факторингу – беззаставне фінансування, що вигідно відрізняється від звичайного кредиту. А також банк бере на себе можливі ризики: кредитні (несплата покупцями поставок), ліквідні

(несвоєчасна оплата поставок), процентні (різка зміна ринкової вартості ресурсів) і валютні (зміна обмінного курсу в період відстрочення платежу з поставки).

Проаналізувавши факторингову діяльність в нашій державі слід зазначити, що для ефективного розвитку класичного факторингу необхідно, поперше, щоб фактори мали доступ до дешевих банківських кредитів, оскільки для здійснення такої діяльності фактору необхідний постійний доступ до значних сум, якими можна швидко профінансувати клієнтів. Оскільки на сьогоднішній день в Україні, врахувавши економічну нестабільність, мова про дешеві кредити на фінансування факторингової діяльності не йде, то, як наслідок, дана сфера бізнесу не може активно розвиватись. По-друге, якщо фактори і мали б можливість отримання дешевих кредитів на розвиток їхньої діяльності, то є інша проблема, яка суттєво гальмує факторинговий ринок – це масові неплатежі за боргами, адже український бізнес функціонує за правилом: «Можеш не платити – повинен не платити». Крім того, досить часто боржники, щоб ухилитися від сплати боргу внаслідок нескладних операцій продовж декількох годин з підприємства виводять всі наявні активи, а директором та єдиним учасником стає інвестор із Середньої Азії. В такому випадку фактор на свій страх і ризик здійснює свою діяльність, адже в будь-який момент клієнт, якого він профінансував, може трансформуватися в «мильну бульбашку», а рішення суду про стягнення заборгованості залишиться просто клаптиком паперу.

Список літератури:

1. Конаривська О.Б. Особливості розвитку факторингу на ринку фінансових послуг в Україні / О.Б. Конаривська, Т.М. Новікова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 182–188.
2. Момот Л.В. Факторингові послуги в Україні / Л.В. Момот // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. – 2016. – Вип. 16(2). – С. 147–149.
3. Казакова М.О. Факторингові послуги на ринку короткострокового кредитування України / М.О. Казакова // Магістеріум. Економічні студії. – 2014. – Вип. 56. – С. 55–59.
4. Шпаргало Г.Є. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи / Г.Є. Шпаргало, Н.В. Наконечна // Вісник Національного університету «Львів. Політехніка». – 2009. – № 640. – С. 226–230.
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/>.
6. Ханс Питер Бэр. Секьюритизация активов: секьюритизация финансовых активов – инновационная техника финансирования банков / Пер. с нем. Ю.М. Алексеев, О.М. Иванов. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – С. 59–60.
7. Балабанов И.Т. Банки и банковское дело. – СПб.: Питер, 2000. – 256 с.
8. Остафіль О.В. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 89–92.
9. Цивільний Кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 № 435–IV, ст. 1077 / Верховна Рада України. – Режим доступу до кодексу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
10. Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг: Закон України від 11 січня 2006 р. № 3302–IV // Офіційний вісник України. – 2006. – № 6. – Ст. 279.
11. Цивільне право: [підручник]: у 2 т. / [В.І. Борисова, Л.М. Баранова, А.Г. Бірюкова та ін.]; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Х.: Право, 2014. – Т. 2. – 2014. – 816 с.
12. Пальчук О.І. Факторинг на ринку фінансових послуг. Монографія / О.І. Пальчук. – 2011. – 164 с.
13. Скакальський Ю.С. Факторинг як інструмент підвищення платоспроможності вітчизняних підприємств / Ю.С. Скакальський. – К.: УкрІНТЕІ. – 2006. – С. 256.
14. Довбня С.Б. Факторингове фінансування оборотних активів підприємства: особливості та перспективи / С.Б. Довбня, Т.М. Разгоняєва // Економічний вісник національного гірничого університету № 1, 2007. – С. 54–59.

Каракой Т.С.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ФАКТОРИНГА В УКРАИНЕ КАК СПЕЦИФИЧЕСКОЙ ФИНАНСОВОЙ УСЛУГИ

Аннотация

В данной статье проанализировано правовую природу понятия факторинга в Украине. Исследовано значение факторинга в нашей стране и других странах, отмечается выгодность данного института для всех сторон договора. Сделан вывод о стремительной популярности факторинговых услуг за последние годы. Приведены возможные злоупотребления своими обязанностями со стороны должника, которые делают данный вид услуг рискованным для фактора. Предложено варианты по улучшению процедуры факторинговой деятельности путем предоставления факторам кредитов для обеспечения их деятельности.

Ключевые слова: договор факторинга, хозяйственная деятельность, рынок факторинговых услуг.

Karakoi T.S.

Institute of Public Prosecutions and Criminal Justice
Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL REGULATION OF FACTORING IN UKRAINE AS A SPECIFIC FINANCIAL SERVICE

Summary

This article analyzes the legal nature of the concept of factoring in Ukraine. The importance of factoring in our country and other countries is studied, the profitability of this institution for all parties to the treaty is noted. A conclusion is made about the rapid popularity of factoring services in recent years. Possible abuses of their duties on the part of the debtor, which make this type of services risky for the factor, are cited. Options are offered to improve the procedure for factoring by providing credit to the factors to ensure their activities.

Keywords: factoring contract, economic activity, factoring services market.